

نقدنامه‌ای بر امین خولی

(«التفسير» دائرة المعارف الإسلامية يا كتاب

«التفسير: معالم حياته، منهجه اليوم»)

(همراه با متن اصلی)

دکتر ابراهیم اقبال

(دانشیار دانشگاه تهران)

به اهتمام: سعیده خداوردی

(دانش آموخته علوم قرآن و حدیث)

www.ketab.ir

سرشناسه: اقبال، ابراهیم، ۱۳۴۰ -

عنوان قراردادی: التفسیر: معالم حیات، منهجه اليوم، فارسی، شرح

عنوان و نام پدیدآور: نقدنامه‌ای بر امین خولی («التفسیر» دایره المعارف الاسلامیه یا کتاب «التفسیر:

معالم حیات، منهجه اليوم») (همراه با متن اصلی) / ابراهیم اقبال؛ به اهتمام سعیده خداوردی.

مشخصات نشر: تهران: مکین، ۱۳۹۹.

مشخصات ظاهری: ۱۲۷ ص؛ ۵/۲۱×۱۴/۱۴ س.م.

شابکه ۳۸۰۰۰۰ ریال ۴-۴-۹۷۹۰۱-۶۲۲-۹۷۸:

وضعیت فهرست نویسی: فیبا

یادداشت: فارسی — عربی.

موضوع: خولی، امین، ۱۸۹۵ - ۱۹۶۶ م. التفسیر: معالم حیات، منهجه اليوم — نقد و تفسیر

موضوع: *Khuli, Amin . Tafsir (Qur'anic Exegesis) -- Criticism and interpretation*

موضوع: تفاسیر — تاریخ و نقد

Qur'an -- Commentaries -- History and criticism موضوع:

شناسه افزوده: خداوردی، سعیده، ۱۳۷۵ -

شناسه افزوده: خولی، امین، ۱۸۹۵ - ۱۹۶۶ م. التفسیر: معالم حیات، منهجه اليوم. شرح

شناسه افزوده: *Khuli, Amin . Tafsir (Qur'anic Exegesis) . Commentaries*

رده بندی کنگره: BP۹۲

رده بندی دیویی: ۱۹/۲۹۷

شماره کتابشناسی ملی: ۷۵۳۱۷۲۸

وضعیت رکورد: فیبا

نویسنده: دکتر ابراهیم اقبال (دانشیار دانشگاه تهران) و سعیده خداوردی

عنوان: نقدنامه‌ای بر امین خولی («التفسیر» دایره المعارف الاسلامیه یا کتاب «التفسیر: معالم حیات، منهجه اليوم»)

طراح جلد: محمدحسین عبدالغفوری

صفحه آرا: نجمه رشیدی کیا

چاپ اول: زمستان ۱۳۹۹ تیراژ: ۱۰۰۰ جلد تعداد صفحات: ۱۲۷ صفحه قطع: رقی

قیمت: ۳۸۰۰۰ تومان شابکه ۴-۴-۹۷۹۰۱-۶۲۲-۹۷۸

کلیه حقوق چاپ و نشر برای ناشر محفوظ است.

فهرست مطالب

مقدمه	۶
الف - التفسير	۹
ب - نشأته	۱۸
ج - تدرج التفسير	۴۶
هـ - طرائق التفسير	۵۴
و - التفسير العلمی	۵۹
ز - أنکار التفسير العلمی	۶۴
ح - ألوان التفسير	۷۷
ط - خطة التفسير	۸۳
۱- القرآن کتاب العربية الأكبر	۸۷
۲- أثر ترتيب القرآن فی تفسيره	۹۲
۳- المنهج الادبی فی التفسير	۹۹
فأما دراسة ما حول القرآن	۱۰۰
دراسة القرآن نفسه	۱۱۰
المراجع	۱۲۲

﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدَانَا لِهَذَا وَمَا كُنَّا لِنَهْتَدِيَ لَوْلَا أَنْ هَدَانَا اللَّهُ﴾^۱

سال‌ها از هنگام دانشجویی در دوره دکتری دانشگاه تهران، سپری شده است (حدود ۱۳۷۸ ش). دو درس «نقد مکاتب و روش‌های تفسیری» در دوره آموزشی تدریس می‌شد؛ حضرت استاد سید محمدباقر حجّتی (حَفِظَهُ اللَّهُ) منبع درس را مقاله «التفسیر» امین خولی در «دائرة المعارف الإسلامية» قرار داده بود. در واقع آن مقاله، بهانه‌ای بود که جناب استاد، افاضاتی داشته باشند. خواندن متن؛ ترجمه و شرح؛ اندکی نقد؛ سخنانی نقض و حتّی سفرهای استاد؛ وه که چه جالب بود... این دو درس و آن مقاله، در دانشگاه‌های تربیت مدرس و دانشگاه آزاد اسلامی، نیز تدریس می‌شد. در همان زمان ما، آن مقاله به صورت کتاب و با عنوان «التفسیر: معالم حیات، منهجه الیوم» در قاهره، ۱۹۴۹ م و با نام «التفسیر: نشأته، تطوره» در بیروت، ۱۹۸۲ به چاپ رسید. درست در همان هنگام، توفیق ترجمه‌ی کامل مقاله به فارسی، دست داد. به جناب استاد عرض شد که مقاله «التفسیر»، ترجمه شده و قصد چاپ و نشر آن می‌رود. ایشان روی خوشی نشان نداد و فرمود که متن درس ترجمه نشود، بهتر است. تاکنون، آن ترجمه به همان صورت، باقی مانده است. تا این که در سال ۱۳۹۵، تصویب طرحی پژوهشی کاربردی - قرآنی با عنوان «تحقیق و نقد مقاله «التفسیر» حاصل گشت. اینک که چند سالی از اجرای عملی طرح، سپری گشته، برآن شدیم، به منظور یادآوری

۱. اعراف/۴۳؛ سپاس از آن خدایی است که ما را به این رهنمون کرد و اگر راهنمایی او نبود،

دانشجویان دکتری گذشته و همکاران و اساتید رشته‌ی علوم قرآن و حدیث و دانشجویان کارشناسی ارشد و متخصصان تفسیر قرآن مجید، متن عربی مقاله و نقدهای آن را در قالب کتاب، تهیه و تقدیم عزیزان کنیم تا موجبات یادآوری آن روزها، دسترسی به متن مقاله در قالب کتاب، شیوه‌یابی نقد علمی و گردآوری مطالبی درخور توجه در خصوص تفسیر قرآن مجید و تاریخ آن فراهم شده باشد؛ گرچه خود این نقدها، خالی از نقد نیست و اظهار نظر عزیزان، بر کمال کار می‌افزاید.

اما امین خولی، مؤلف مقاله و کتاب، ادیب و قرآن‌پژوه نواندیش مصری معاصر است که در ۱۳۱۳ق/۱۸۹۵ در مصر زاده شده است؛ وی تحصیلات مقدماتی و حفظ قرآن و متون تجویدی، نحوی، کلامی و فقهی را در قاهره گذراند؛ به نمایشنامه‌نویسی و مطالعات تاریخی نیز روی آورد؛ نیز به فعالیت‌های سیاسی و روزنامه‌نگاری پرداخت. چهار سال (از ۱۳۰۲ ش) سرکنسول مصر در امور مذهبی شهرهای رم و برلین بود؛ در این مدت، با زبان‌های ایتالیایی و آلمانی و با پژوهش‌های مستشرقان درباره‌ی اسلام آشنا شد. پس از بازگشت به مصر، به تدریس و همکاری با دانشگاه الأزهر و دانشگاه قاهره پرداخت. در ۱۳۳۳ ش/۱۹۵۴م، با چند تنی از استادان دانشگاه‌های مصر، در جریان پاک‌سازی فرهنگی، از دانشگاه کنار گذاشته شد؛ وی عضو فرهنگستان زبان و ادب مصر «مجمع اللغة العربية» بود و بخش چهارم از حرف صاد تافاء فرهنگ وازگان قرآن به نام معجم ألفاظ القرآن الکریم (که توسط این جانب توفیق برگردان و نشر آن فرهنگ حاصل شده است) را تدوین کرد. دلیل شهرت خولی، ابداع ساز و کاری تازه در تفسیر قرآن، بر پایه‌ی توجه به جنبه‌های ادبی قرآن بود که به «مکتب تفسیر ادبی» شناخته شده است؛ گرچه خود خولی، اثری کامل و مستقل در تفسیر ننوشت؛ ولی آثار

او در تاریخ و روش های تفسیر در جهان اسلام معاصر، و خصوصاً در مصر تأثیر بسیار گذاشت. مجموعه مقالات او، در باب نحو، تفسیر و بلاغت در کتاب «مناهج تجدید فی النحو و البلاغة و التفسیر و الأدب» در قاهره، ۱۹۵۱م به چاپ رسیده است. دو مقاله «تفسیر» و «بلاغت» وی، شهرت بسیار دارد که او هر دو را نخست در دائرة المعارف الإسلامية، ترجمه عربی چاپ اول دائرة المعارف اسلام لیدن، ج ۳۷۴-۳۸۵/۵ منتشر ساخت که پس از آن، به صورت کتابی مستقل؛ با عنوان «التفسیر: معالم حیات، منهجه الیوم» در قاهره، ۱۹۴۹ و با نام «التفسیر: نشأته، تدرجہ، تطوره» در بیروت، ۱۹۸۲ به چاپ رسید.^۱ نوشتار پیش رو، متن همین مقاله یا کتاب خولی، به همراه نقد مطالب او در پاورقی است. مخطوطی در اسفند ۱۳۴۴ش (مقارن با سالروز تولد این جانب، ۱۳۴۴/۱۲/۱) درگذشته است.

نکته ای در خور توجه، این که قول نویسنده نقدها به همراه متن اصلی انتشار یابد، از همین رو، برخی نقدها، کلی و بخش بیشتری را پوشش می دهد؛ گرچه امکان نقد بر مطالب کوچک تر و جزئی تر وجود داشت؛ ولی به همین صورت بسنده گردید. امید است خداوند، ما را در راه انجام آنچه که دوست دارد و او را خشنود می کند، موفق بدارد.

ابراهیم اقبال

مشهد مقدس

۲۸ سفر (چهل و هشتم) سال ۱۴۴۲ق

۱۳۹۹/۷/۲۵ش

۱. جهت اطلاع بیشتر، بنگرید: دانشنامه جهان اسلام، مقاله خولی.